

Камароўская Т.Я.

Белдзяржуніверсітэт, г.Мінск

ПАДАБЕНСТВА ЖАНРАВЫХ ФОРМ АМЕРЫКАНСКАГА І БЕЛАРУСКАГА ГІСТАРЫЧНАГА РАМАНА XX СТАГОДДЗЯ.

Натаніэль Готарн, вялікі амерыканскі пісьменнік, стварыў у амерыканскай літаратуры новую жанравую форму – гомансе, рамантычны раман, і апісаў яе ў прадмове да рамана «Дом о семи фронтонах» (1831г.). Готарн, гэта пурытанскае сумленне Амерыкі, падкрэсліваў у прадмове важнасць маральнай частцы гэтага выгляду рамана, і ў той жа час значэнне для яго мастацкай формы.¹ Romance, рамантычны раман Н.Готарна – гэта вызначэнне не творчага метаду, але жанравай формы падобнага рамана, які, у адрозненне ад novel, рамана зусім, характарызуецца камернасцю, засяроджанасцю на псіхалагічным жыцці герояў, глыбокай прапрацоўкай іх унутранага свету, што адлюстроўвае свет сацыяльны; увагай да мастацкай формы твора.

Існуючы каля традыцыйнага рамана, гомансе атрымаў вялікае развіццё ў літаратуры ЗША і, у прыватнасці, у гістарычным рамане Амерыкі. Цікава адзначыць, што мы знаходзім гэту жанравую форму і ў беларускім гістарычным рамане. Раман В.Караткевіча «Каласы пад сярпом тваім» - не што іншае, як гомансе. Разгледзім для доваду гэтай тэзы два гістарычных рамана, амерыканскі і беларускі, прысвечаныя прыблізна аднаму перыяду сусветнай гісторыі.

Даніэль Аарон, навуковец і крытык, даследуючы засваенне тэмы Грамадзянскай вайны амерыканскімі пісьменнікамі, адзначае, што яна спарадзіла больш гістарычных даследаванняў, біяграфій, мемуараў, гістарычнай белетрыстыкі і паэзіі, чым усе астатнія амерыканскія войны, разам узятая, спасылаючыся, заміж тлумачэння прычын падобнай цікавасці, на словы Томаса Біяра: «вайна ў фізічным сэнсе скончылася ў 1865 годзе, але яе палітычныя наступствы могуць выявіцца і каля 3000 года». [2, р.Х111].

---

¹Reader's Encyclopedia of American Literature. / Ed. by George Perkins & others.- N.Y.: HarperCollins Publishers.-2002.

Разам з тым да 20-х гадоў наступнага стагоддзя Грамадзянская вайна не натхніла ніводнага шэдэўра, з выняткам "Пунсовага знака гераізму" С. Крэйна. Шэрвуд Андэрсан меў усе падставы скласці ў 1916 годзе, што «яе сапраўдны дух яшчэ не пракраўся на старонкі друкаванай кнігі» [3, р.340]. Гэтаму спрыялі дзве асноўныя прычыны. Першая – нябытнасць патрэбнай гістарычнай перспектывы, з вышыні якой можна было б аб'ектыўна ацаніць гістарычны досвед вайны паміж Поўначчу і Поўднем; як выказаў яе літаратурны крытык Скрібнез Мэгэзін, «пісьменнік сярэдніх гадоў у 1900-я гады занадта малады, каб самаму быць удзельнікам вайны, але занадта блізкі да яе, каб успрымаць яе як эпас» [4, р.764]. Другая прычына складалася ў засілі літаратурнай традыцыі "далікатнага рэалізму", што выключала, па словах Аарона, «некаторага роду досвед, і не дзіву годнае, што тэрыторыя простага салдата была выведзена за межы літаратуры амерыканскімі цензарамі ад культуры» [5, р.XVII]. Бліскучыя перамогі рэалізму ў амерыканскай літаратуры ў 20-я гады зрабілі гэту тэрыторыю нарэшце даступнай для эстэтычнага засваення гістарычнымі раманістамі і з'яўленні новага тыпу гістарычнага рамана пра Грамадзянскую вайну, пра які Фрэд У. Міллет пісаў, што «рэалізм і імпрэсіянізм негістарычнага сучаснага рамана ўрэшце спарадзілі тып рамана, рамантычнага па тоне, але традыцыйнага (альбо рэалістычнага – Т.К.) па тэхніцы ліста» [6, р.60].

Амерыканскай гісторыі ўласцівы кансенсус, і амерыканскі гістарычны раман 20 стагоддзя пра Грамадзянскую вайну з'яўляецца ілюстрацыяй гэтай тэзы, хоць ён і прысвечаны антыгоністическому канфлікту ў жыцці краіны, якім была Грамадзянская вайна. Амерыканскі гістарычны раман 20-30-х гадоў падкрэслена пацыфічны. Аўтары гістарычных раманаў пра Грамадзянскую вайну (М. Кэнтар, Х. Ален) адмаўляюцца ад глыбокага сацыяльнага аналізу яе прычын і характару, і трактуюць яе як трагедыю, роўную для абодвух бакоў, што выклікае пераасэнсаванне канцэпту «іншай», уласцівага твору пра вайну.

Філасофія гісторыі Алена Харві, палітычная ідэя і ідэал якога – свет, сродак іх дасягнення – каханне, а вайна – кожная, у тым ліку і Грамадзянская, – злачынства супраць асобы, вынік інтрыг палітыкаў, іх няўмення вырашыць супярэчнасці мірным шляхам,

абумовілі тэму яго рамана, вынесеную ў яго заглавак, – "Бітва пры Аквіле" (1937). Бітва пры Аквіле была адной з самых нязначных падзей Грамадзянскай вайны – якая адцягвае манеўр з боку Канфедэратаў, вызначаная ашукаць суперніка, каб здолець бесперашкодна адвесці рэштку войскаў да Рычманда. Гісторыкі амаль праігнаравалі яе. «Пра яе наўрад ці ведалі досыць добра, каб забыцца, на яе проста адразу не звярнулі ўвагі», – з гаркатой падводзіць вынік аўтар. Але сотні людзей былі забіты і пакрамсаны там, і таму доўжачы аўтара яна не менш цікавая, чым буйныя бітвы, што рашылі вынік вайны. Непатрэбнае геройства і неапраўданыя ахвяры – вось што такое, на думку Алена, гэта бітва, фрагмент манеўру конніцы ў той лістападаўскі дзень, дый уся Грамадзянская вайна ў цэлым, што ён і падкрэслівае ўсім ходам свайго аповеда, пабудовай сюжэта, расстаноўкай галоўных дзейных твараў, выбарам герояў і своеасаблівацю тыпізацыі, што ляжыць у грунце стварэння іх выяў. Па адзін бок – палітычныя сілы і меркаванні, па другі – дабрыня, мужнасць людзей, іх каханне. Для выразу сваёй глыбока гуманнай ідэі пра Вайну і Мір аўтар стварае характары, што адрозніваюцца прыкметамі агульналюдскага, выявы Мужчыны і Жанчыны, якія ва ўмовах бязмежжа вайны шукаюць і знаходзяць шляхі да людскасці, да ўрачыстасці, хаця б у іх жыццях, вечных каштоўнасцяў. Выратаванне, па думцы аўтара, ляжыць па-за палітыкай, у сферы чалавечых стасункаў. Перадапошняя частка рамана завецца "Непарушны Звяз" – ідэалагічнае клішэ, што было ў ходзе на Поўначы да і падчас Грамадзянскай вайны. Але гаворка ў ёй ідзе не пра звяз штатаў, у імя захавання якога вайна і вялася, а пра звяз сапраўды непарушным, звязе паміж паўночнікам і паўднёўкай, якія пакахалі адзін аднаго і разам здолелі пераадолець смерць узімку ў занесенай снегам хаце ў горах. Дабрыня, каханне, спагада, паразуменне захоўваюць, па думцы аўтара, свет і жыццё, але не палітыка і вайна.

Філасофія гісторыі аўтара вызначае і канфлікт у яго рамане. У "Бітве пры Аквіле" канфлікт падвоены. Менш значны – вонкавы, выяўляльны ў сутыкненні пры Аквіле войскаў паўднёўцаў і паўночнікаў, канфлікт палітычны, вайсковы. Але для выразу аўтарскай ідэі значна важней канфлікт унутраны, псіхалагічны – канфлікт чалавека з вайной і няцярпнасцю, спароджанай ёю, што выяўляецца ў непрыманні героямі жорсткасці вайны і чалавеканенавіснасці ідэалогіі, якая з'яўляецца яе вынікам. У грунце рэчы, «іншага» няма ў гэтым рамане пра Грамадзянскую вайну.

Як ні парадаксальна, у сцэне бітвы пры Аквіле няма вайсковых герояў. Падчас жорсткай бойні сапраўднымі героямі, па думцы аўтара, з'яўляюцца не тыя, хто знішчае адзін аднаго, хоць і ў імя высокай мэты, а тыя, хто спрабуе выратаваць людзей, кім рухаюць дабрыня і каханне: дактары Хольцмайер і Уілсан, што, хоць і належаць да супраціўных бакоў, але аперуюць на побач пастаўленых сталах як сваіх, так і чужых; місіс Крыттэнден, якая паспяшалася да іх на дапамогу; Маргарэт Крыттэнден і Флосі, якія пусціліся снежнай ноччу адшукваць у поле бою сваіх любых.

Аўтар рамана безумоўна за звяз штатаў, але забяспечыць існаванне звязу мусіла іншым, не вайсковым, шляхам. Па-свойму адгукаючыся на ідэю месіянскай ролі ЗША, уласціваю афіцыйнай ідэалогіі і масавай свядомасці, сталую адным з нарожных камянёў нацыянальнай міфалогіі, Ален бачыць яе ў тым, што яго краіне варта стаць апорай міру ва ўсім свеце: «Гэтыя бласлаўленыя, што ўздымаюцца адна за адной, горы калыхалі калыску новай, пэўна што, лепшай расы – паўночнаамерыканцаў. А надзеяй гэтай расы быў мір. Таму што, калі штосьці і было ў Амерыцы "новага і лепшага", так гэта надзея на мір – мір на найбольш надзейным, шырокім, кантынентальным роўні, якога калі-небудзь атрымоўвалася дасягнуць»[7, р.72-73].

Ален не прызнае гістарычна прагрэсіўнае значэнне Грамадзянскай вайны і перамогі Поўначы, што асабліва ярка дэманструе эпілог рамана. У ім амаль 80-летні герой прыязджае ў Філадэльфію і прысутнічае на правадах самаахвотнікаў на Іспанскую вайну. Ваяўнічы патрыятызм і напышлівыя гаворкі напамінаюць яму аналагічныя імпрэзы ў дні яго сталасці (Грамадзянская вайна) і юнацкасці (Мексіканская вайна). Са з'едлівым сарказмам высмейвае ён палітыканаў, што замыкаюць урачыстую працэсію, параўноўваючы іх з прастытуткай часоў Грамадзянскай вайны, якая са сваім бардэлем імкнецца не адстаць ад манеўруючых частак, тлумачачы сваю спраўнасць патрыятычнымі матывамі – тым, што яна "ідзе за сцягам". Яны таксама "ідуць за сцягам", складаючы, па горкай заўвазе аўтара, "пахавальную працэсію рэспублікі". Ален лічыць, што пытанне пра рабства было другарадным пытаннем Грамадзянскай вайны, асноўнае ж яе ўтрыманне складала змаганне за ўладу (таму ён ніколі не закраноўвае гэту тэму ў рамана), Грамадзянская вайна, па яго думцы, развязала рукі федэральнаму ўраду, шматкроць узмацніўшы яго, і такім чынам паклала пачатак эпосе агрэсіўнага замежнапалітычнага

курса, накіраванага на захоп усё новых і новых тэрыторый, эпосе бясконцых каланіяльных войнаў. Таму ён ставіць Грамадзянскую вайну ў адзін шэраг з іншымі захопніцкімі войнамі.

Амерыканскаму гістарычнаму раману пра Грамадзянскую вайну ўласціва агульналюдская маральная скіраванасць, калі пытанне гістарычнай правасці таго ці іншага боку адыходзіць на другі план перад выяўленнем жажлівай істы вайны, кожнай вайны, перад выкрыццём яе як сродку развязкі палітычных канфліктаў, што забяспечвае высокі маральны патэнцыял амерыканскага гістарычнага рамана XX стагоддзя. У выяве вайны стваральнікі амерыканскага гістарычнага рамана працягваюць традыцыі Стывена Крэйна, які паказаў у "Пунсовым знаку гераізму" яе жорсткасць і бессэнсоўнасць, але таксама які адцягваўся ад яе высокага гістарычнага прызначэння. Гістарычны раман 30-х гадоў падкрэслена пацыфічны. У амерыканскім гістарычным рамане 20-30-х гадоў губляецца прагрэсіўная гістарычная роля Грамадзянскай вайны ў жыцці краіны; вайна асуджаецца як спосаб развязкі палітычных праблем.

Раман Алена прасочвае трансфармацыю адной з асноўных ідэй нацыянальнай міфалогіі – ідэі месіянскай ролі ЗША, ва ўкараненне якой у масавую свядомасць унеслі сваё гісторыкі Бэнкрафт, Фук, Мохан. Алэн перасэнсоўвае ідэю нацыянальнай вылучнасці. Ён бачыць яе ў тым, што ЗША прызначана стаць апорай міру ва ўсім свеце.

«Бітва пры Аквіле» - тыповы гомансе, які характарызуецца камернасцю ў паказе гістарычнай падзеі (Грамадзянская вайна ў ім апынаецца як бы за кадрам), акцэнтам на пачуццях і перажываннях герояў, як галоўных, так і другарадных, аналізам іх унутранага свету; заостранасцю на маральных праблемах, пастаўленых у рамане, стараннай прапрацоўкай мастацкай формы твора. Гістарычны раман В.Караткевіча «Каласы пад сярпом тваім» прысвечаны рыхтоўлі беларуска-польскага дваранства да паўстання 1863 года. Але шырокай панарамы апісаных падзей, жыцця Паўночна-заходняга краю ў рамане няма. Гэта тыповы раман выхавання, і гістарычная рэальнасць узнаўляецца ў рамане праз успрыманне яе сталёвым Алесем Загорскім, адным з будучых удзельнікаў і кіраўнікоў паўстання, сябрам Кастуся Каліноўскага. Спее незадаволенасць беларускага і польскага дваранства, выпяванне ідэалогіі паўстання паказана ў рамане праз рэканструкцыю і тонкі псіхалагічны аналіз свядомасці героя, складанай асобы будучага князя Загорскага, сістэмы яго паглядаў. Раман інтравертны, рамантычны па духу аповеда.

Аўтар і абрывае яго ў той момант, калі вынікала б перайсці да наўпростага апісання гістарычных падзей 1863 года.

Варта адзначыць, што прынцып адлюстравання гісторыі ў “Каласах” цалкам адпавядае прынцыпам выявы гістарычных падзей у амерыканскім гістарычным рамане ўвогуле, дзе гістарычныя падзеі, якім прысвечаны раман, заўсёды знаходзяцца за кадрам і паказаны толькі праз уплыў іх на лёсы людзей, якія насяляюць раманавую прастору, што і было выяўна на прыкладзе аналізу рамана «Бітва пры Аквіле». Прадэманструем гэта падабенства на прыкладзе аналізу яшчэ аднаго амерыканскага гістарычнага рамана, прысвечанага падзеі, якое пазначыла пералом у Грамадзянскай вайне - Геттысбергскай бітве.

Геттысбергская бітва была самай кровапралітнай бітвай у гісторыі войн 19 стагоддзя. Яна ж стала і самай важнай бітвай Грамадзянскай вайны, тым паваротнай пунктам, пасля якога Поўдзень ужо больш не здабываў бліскучых перамог, страціў здольнасць да наступу. Яна стала пачаткам канца, прадвесцем Апаматакса. Натуральна, пісьменнікі, якія звяртаюцца ў сваёй творчасці да Грамадзянскай вайны, найболей часта ўзнаўляюць гэту бітву.

Раман Макінлі Кэнтара «Доўга помніць» /1934/, адзін з найболей вядомых раманаў пра Грамадзянскую вайну, прысвечаны Геттысбергскай бітве, якая даецца праз успрыманне не яе наўпростых удзельнікаў, але мірных жыхароў мястэчка, якія апынуліся на ўскраіне баявых дзеянняў. Аўтару важна перадаць успрыманне найвялікай бітвы Грамадзянскай вайны людзьмі, свядомасць якіх не была трансфармавана ўдзелам у жорсткай бойні, і таму захавалымі здольнасць да нармальнага чалавечага ўспрымання нялюдскага гістарычнага дзейства. Асноўная тэма рамана – чалавек і вайна, яе разбуральны ўплыў на асобу і жыццё чалавека. Аўтар гістарычна праўдзіва і псіхалагічна пераканаўча ўзнаўляе дачыненне да вайны жыхароў невялікага пенсільванскага мястэчка, ахопленых чадам вайсковай патрыятычнай істэрыі; выяўляе матывы іх патрыятычнай ваяўнічасці, паказваючы, што не заўсёды імі рухае чыстае каханне да Звязу штатаў і імкненне захаваць яго хоць як. У кожнага пры гэтым ёсць і свой маленькі меркантильны разлік ці псіхалагічная прычына, якая прымушае іх глядзець на свой удзел у вайне як на сродак самасцвярджэння. Кэнтар выводзіць на авансцэну дзеянні герояў, якія не прымаюць вайну як сродак развязкі палітычных праблем і аказваючых ёй пасіўны

супраціў, займаючых пацыфісцкую пазіцыю, людзей, для якіх няма нічога каштоўней чалавечага жыцця. Вайна паказана, перш за ўсё, перад іх вачамі і ўспрымаецца як глыбокая бязлітасная машына знішчэння, што б'е па ўсім без разбору. Зрэшты, вайна сапраўды аднолькава забівае, разбурае і тых, хто ёй дакладна служыць, і тых, хто яе ненавідзіць і адмаўляе. Зламаныя лёсы герояў рамана, якія супрацьстаялі вайне /Дэн, Ірэна, доктар Дафі /, загубленыя жыцці яе прыхільнікаў /Элі Хадлстана, Тая Фэннінга, сына адваката Орката, парадаксальныя завароткі сюжэта закліканы выказаць філасофію жыцця Макінлі Кэнтара, яго разуменне Грамадзянскай вайны як трагедыі краіны і яе народа, як прылады разбурэння чалавечых лёсаў і асоб, як абсурду, што ператварае ў абсурд увесь свет, не мелага права на існаванне. У выяве вайны, у яе адмаўленні аўтар пільнуецца традыцыі літаратуры «страчанага пакалення».

Пад канец кнігі абстрактны гуманізм героя трывае паразу – яму даводзіцца ўступіць у сутычку. Ён ідзе на фронт, каб ваяваць у войсках Звязу. Няможна быць пабочным назіральнікам, калі вакол бушуе вайна. У гэтай выснове, да якога аўтар прыводзіць свайго героя, няможна не ўбачыць водгук Кэнтара на першыя перамогі фашызму і вайну, якую ён нёс з сабой. Сваёй гуманнай ідэяй датычнасці чалавека ўсяму, што адбываецца на Зямлі, і яго адказнасці за ўсё Дабро і Зло, што робіцца там, Кэнтар апырэдзіў адно з вяршынных дасягненняў амерыканскай і сусветнай літаратуры 30-х гадоў – раман Э. Хэміnguэя «Па кім званіць звон». Паказальна, што другое перавыданне кнігі ў Злучаных Штатах адносна да 1962 года, калі ідзі грамадзянскага служэння зноў заваявалі папулярнасць у крытыкі і чытальнай публікі.

«Доўга помніць» - тыповы гомансе, у той жа ступені, што і гістарычны раман Х. Алена, што і беларускі гістарычны раман «Каласы пад сярпом тваім».

Развіццё амерыканскага гістарычнага рамана ў XX стагоддзі адзначана ўсё нарастаючым пакланеннем перад гістарычным фактам, імкненнем да магчыма больш дакладнага прайгравання яго ў рамане, абвяшчэння гістарычнай праўды галоўнай мэтай і меркай вартасці гістарычнага рамана, насычэння яго дакументам. Пад гістарычнай праўдай маецца на ўвазе, перадусім, дакументальна дакладнае прайграванне гістарычных падзей, а таксама дакладнасць гістарычнай дэталі, узнаўленне інтэлектуальнай і эмацыйнай атмасферы апісанай эпохі. Дый уся літаратурная сітуацыя ў свеце на працягу амаль усяго XX стагоддзя характарызуецца ўстойлівай цікавасцю да літаратуры

нявыдуманай, літаратуры факта, літаратуры, у грунце якой — дакумент, прытым гэта цікавасць з цягам часу ўзрастае. Прычын цягі да факта, дакумента некалькі: тут адбываюцца наступствы і навукова-тэхнічных рэвалюцый, што ўзвалі дакладныя веды ў абсалют, і стомленасць чытача ад фармальных вынаходстваў мадэрнізму і постмадэрнізму, і надзея знайсці псіхалагічную стабільнасць у наш складаны час хоць бы ў дакладных фактах, і многае іншае.

У амерыканскай літаратуры XX стагоддзя зварот да дакументалістыкі з'яўляецца вынікам не толькі літаратурнай традыцыі, узыходнай да сярэднявечча, але і рэвалюцыі ў духоўным жыцці краіны, што рушыла за сканчэннем I сусветнай вайны. Агульная рэвізія сацыяльных, палітычных, ідэйных і маральных асноў і каштоўнасцяў, што панавалі ў духоўным жыцці ЗША на працягу двух стагоддзяў, запатрабавала пераасэнсаванне і пераацэньванне амерыканскай гісторыі. Найболей актыўна працэс пераасэнсавання і пераацэньвання амерыканскай гісторыі ішоў у гістарычнай белетрыстыцы. У творах «дэбункараў», а таксама Лорда, Фаста, Эдманда, Эрліха, Фута, якія звярнуліся да дакумента, псеўдадакументу, дзённікавым і эпістальным формам дзеля перагляду склаўшыся паглядаў на гісторыю ЗША, нараджаецца новая версія гісторыі краіны, што атрымвае развіццё на працягу ўсяго стагоддзя.

У 60—70-я гады цікавасць да дакументалістыкі ў прадстаўнікоў гістарычных жанраў была падмацавана з'яўленнем «новага журналізму», развіццём дакументальнай прозы і ўзростам фактаграфічнасці літаратуры; выйцем на літаратурную арэну пісьменнікаў, якія бачылі сваё мастацкае заданне ў стварэнні раманаў-дакументаў, «небелетрызаваных раманаў» (Эйджы, Хэрсі, Капотэ, Вульф, Уэмба, Тэліз, Уікер, Брайан і інш.).

У XX стагоддзі ў пэўнасці факту, дакументу пераканаюцца амаль усе паважаючыя сябе гістарычныя раманысты. Займальны раман Робертса «Эрандэл», падобна навуковай працы, забяспечаны спісам літаратуры, вывучанай аўтарам для яго стварэння, і картай Абнакі, мясцовасці, па якой герой падарожнічаў. Як і ўсе іншыя гістарычныя раманы, «Эрандэл» дакладны праўдзе гістарычнай дэталі, утрымвае падрабязныя апісанні жыцця і побыту як мясцовых асаднікаў, так і індзейцаў. Праўда, здараюцца і праколы. Так, Джэймс Бойд у рамане «Маршуючы» надзяляе мужчынскія штаны стрэлкамі, якіх мужчынская мода 60-х гадоў мінулага стагоддзя яшчэ не ведала. Але раман Бойда, адзін з першых амерыканскіх

гістарычных раманаў новай фармацыі, менш за ўсіх іншыя прэтэндуе на фактаграфічную дакладнасць адлюстроўванага.

Тапаграфічная дакладнасць, з якой апісаны М. Кэнтарам Гетысберг і яго наваколле, што стала арэнай знакамітай бітвы, такая, што іх проста так пазнаеш у раманах Шары і Фаўлера, напісаных праз сорак гадоў— і будынак семінарыі з купалам, і дарогі, і поле пшаніцы, і Могілкавы ўзгорак, і горы ўдалечыні, і нават загарадзі і кусты ў ручая — месца сустрэч яго герояў. Сам раман «Доўга помніць» завяршае бібліяграфія, што налічвае больш сотні назваў, з аўтарскім указаннем на тое, што яна ні ў якой меры не адлюстроўвае кола чытання і інфармацыі, на грунце якога быў створаны раман: так, немагчыма даць спасылкі на шматлікія вусныя аповеды сведак падзей, на доўгія гады чытання літаратуры па гэтай і сумежных тэмах, на публікацыі гістарычных грамадстваў у розных штатах, дакументы вайсковага ведамства ЗША і Штатаў Канфедэрацыі, і г.д.

Гістарычны раманс (рамантычны раман) Алена Харві і той прэтэндуе на дакументальную дакладнасць аповеды, і ў кнізе з'яўляецца падрабязны план вандравання героя, з дэталёвым апісаннем мясцовасці, гарадоў і вёсак, праз якія ляжаў яго шлях, з выкананнем дакладнай тапаграфіі мясцовасці, і карты Даліны Вірджыніі, у якой разгортваецца дзеянне рамана.

З прычыны прычын, паказаных вышэй, дакументальная дакладнасць раманаў, створаных у II палове XX стагоддзя, павялічваецца, факт, на першы погляд, пачынае цягнуць выдумка. Прыхільнасць да факта, дакумента знаходзіць выраз не толькі ў дакументальнай дакладнасці ўзнаўлення падзей, але і ў вонкавай форме твору, якая ўсё больш ўяўляецца як сход дакументаў, аўтэнтчных ці фіктыўных.

Говард Фаст уяўляе свае раманы «Ганарлівыя і вольныя» і «Красавіцкую раніцу» як мемуары ніколі не існаваўшага чалавека, гэтак жа, як і Р. Фаулер — «Джыма Шандзі». «Бэрр» Відала з'яўляецца сімбіёзам выдуманых мемуараў і дзённікавых запісаў двух герояў, а «1876» складаецца з дзённікавых запісаў аднаго з іх.

Раман Чарльза Баўэра «Такім чынам, я забіў Лінкальна», нягледзячы на містычны ўступ, у якім дух Джона Бута звяртаецца да чытача з магілы, уяўляе сабою сход цалкам рэальных дакументаў з каментарамі аўтара.

Па сваёй структуры раман М. Шары «Анёлы-забойцы» больш падобны на дакументальны

аповед, чым на раман. Ён складаецца з чатырох частак, кожная з якіх прысвечана падрабязнаму апісанню кожнага з дзён Геттысбергскай бітвы плюс папярэдні, вельмі важны для выніку бітвы, дзень. Дзеюць у ім амаль выключна гістарычныя персанажы. У прадмове да рамана аўтар дае падрабязную характарыстыку войскаў Поўначы і Поўдня, а таксама галоўных дзейных твараў Геттысбергскай бітвы: генералаў Лі, Лонг Стрыта, Армистеда, Худа, Пік Кета, палкоўніка Чэмберлена і іншых. Апісанне ў рамане забяспечана картамі, планамі баявых дзеянняў, агульным лікам васьмнаццаць, змесцаванымі строга ў патрэбным месцы аповеда. Сапраўды, «раман як гісторыя, гісторыя як раман»!

Задума рамана «Сігнальныя вогнішчы» Луіса Окінклоса з'явілася ў аўтара, па яго прызнанні, пасля чытання дзённіка чалавека, які сапраўды існаваў, і да яе рэалізацыі аўтар ішоў доўга, праз аповед «У харакстве лілеяў» і іншы гістарычны раман, «Уінтрапская дамова».

Той жа тэндэнцыяй адзначана развіццё гістарычнага рамана і ў іншых, вельмі далёка адлеглых адна ад адной ў геапалітычным дачыненні, краінах. Вышэй ужо адзначалася наяўнасць яе ў нямецкім і ўсходне-еўрапейскім раманах. Хацелася б адзначыць, што яна прысутнічае і ў развіцці беларускага гістарычнага рамана. Яркі прыклад — эвалюцыя мастацкага метаду В. Караткевіча, які стварыў натхнёны рамантычны раман «Каласы пад сярпом тваім», які хацеў раман працягнуць, але завяршыў рамантычную гісторыю пра беларуска-польскае дваранства напярэдадні і ў паўстанні Кастуся Каліноўскага асабліва дакументальным гістарычным сачыненнем «Зброя».

Беларускі гістарычны раман, такім чынам, з'яўляючыся часткай агульнага літаратурнага працэсу, увабраў у сябе ўсе асаблівасці, уласцівыя агульнай парадыгме гістарычнага рамана ў дваццатым стагоддзі, дэманструючы агульныя рысы тыпалагічнага падабенства, што мы і даказалі праз параўнанне амерыканскага і беларускага гістарычных раманаў.

Література

1. Reader's Encyclopedia of American Literature. / Ed. by George Perkins & others.- N.Y.: HarperCollins Publishers.-2002.
2. Aaron D. An Unwritten War. American Writers and the Civil War.- N.Y. 1973.- P. XIII.
3. Ibid.- P. 340.
4. Scribner's Magazine. XXXV-1904. Jan.-June.- P. 764.
5. Aaron D. An Unwritten War.- P. XVII.
6. Millett F.B. Contemporary American Authors.- N.Y. 1944.- P. 60.
7. Allen H. Action at Aquile.- N.Y. 1938.- P. 72-73.